

Stanisław Dziekoński

Chrześcijańskie wychowanie dziecka podstawową funkcją rodziny

---

Studia nad Rodziną 4/1 (6), 77-90

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ks. Stanisław DZIEKOŃSKI

CHRZEŚCIJAŃSKIE WYCHOWANIE DZIECKA PODSTAWOWĄ FUNKCJĄ RODZINY

Zakreślony temat zawiera w sobie dwie podstawowe kwestie. Z jednej strony zobowiązuje do zatrzymania się nad problematyką chrześcijańskiego wychowania dziecka, z drugiej zaś stawia pytanie o to, na ile wspomniane wychowanie jest wpisane w wychowawczą funkcję rodziny. Toteż niniejsza wypowiedź, oparta głównie na nauczaniu Kościoła Powszechnego od Vaticanum II po czasy współczesne, będzie podzielona na dwie części.

1. Ideał chrześcijańskiego wychowania

Mówiąc o chrześcijańskim wychowaniu dziecka trzeba zapytać, w jakim kierunku powinno zmierzać to wychowanie. Dlatego najpierw skupimy się na pytaniu: co jest celem chrześcijańskiego wychowania. W rozjaśnieniu tej kwestii wielce pomocne jest światło płynące z nauczania Ojców Soboru Watykańskiego II, a szczególnie z wypowiedzi dotyczących chrześcijańskiego ideału wychowania. Ideał ten, tak jak ideał każdego wychowania, jest kompleksem zintegrowanych ze sobą celów, dającym opis w pełni dojrzałej osobowości ludzkiej¹. Jest koncepcją człowieka doskonałego na miarę czasów, którą to koncepcję pragnie się zrealizować przez wychowanie². Nadaje on kierunek i charakter pozostałym celom, które występują w wychowaniu³ i są precyzowane na podstawie przyjętego i realizowanego w wychowaniu systemu wartości⁴.

Przyjrzyjmy się więc ideałowi wychowawczemu, który tutaj będziemy określać terminem „cel wychowania”, ideałowi kreślonemu przez nauczanie Soboru Watykańskiego II, by w ten sposób wyraźniej dostrzec wartości, ku jakim należy wychowywać dziecko.

Zagadnienie celu wychowania Sobór Watykański II podejmuje przede wszystkim przy okazji definiowania samego wychowania, które jest przedstawione w 1 i 2 numerze Deklaracji o Wychowaniu Chrześcijańskim. Najpierw dokument mówi o celu wychowania należnego wszystkim ludziom,

¹ Por. H. Muszyński, *Zarys teorii wychowania*, Warszawa 1981, s. 154.

² Por. P. Poręba, *Ideał wychowawczy w Deklaracji*, AK 60 (1968) z. 359, s. 407.

³ Por. K. Sośnicki, *Istota i cele wychowania*, Warszawa 1967, s. 101.

⁴ Por. A. Urbaniak, *Katecheza a szkolny program wychowawczy*, Kat 12(1999), s. 31–32.

jako cieszącym się godnością osoby⁵. W tej płaszczyźnie „prawdziwe wychowanie zdąża do kształtowania osoby ludzkiej w kierunku jej celu ostatecznego, a równocześnie do dobra społeczności, których człowiek jest członkiem i w których obowiązkach, gdy dorośnie, będzie brał udział”⁶.

Treść zaprezentowanego celu wychowania jest jeszcze bardziej przybliżona w kolejnych stwierdzeniach omawianego dokumentu. Wynika z nich, że ideał wychowania człowieka jako osoby powinien uwzględniać konieczność „(...) harmonijnego rozwijania wrodzonych właściwości fizycznych, moralnych i intelektualnych (...)”⁷. Ma zawierać w sobie postulat „(...) zdobywania stopniowo coraz doskonalszego zmysłu odpowiedzialności w należytym kształtowaniu własnego życia przez nieustanny wysiłek i w osiąganiu prawdziwej wolności, po wielkodusznym i stanowczym przezwyciężeniu przeszkód”⁸. Ponadto należy przygotowywać poszczególnych ludzi „(...) do uczestnictwa w życiu społecznym, aby (...) mogli włączać się czynnie w różne zespoły ludzkiej społeczności, aby ujawniali przez rozmowę swe własne zapatrywania i chętnie zabiegali o dobro wspólne”⁹. Oprócz tego należy pobudzać dzieci i młodzież „(...) do oceny wartości moralnych wedle prawidłowego sumienia i do przyjmowania owych wartości przez osobisty wybór, a również do doskonalszego poznawania i miłowania Boga”¹⁰.

Po przedstawieniu celu wychowania należnego wszystkim ludziom Deklaracja koncentruje się na wychowaniu obejmującym tylko chrześcijan¹¹. Zwraca uwagę, że „wychowanie to zdąża nie tylko do pełnego rozwoju osoby ludzkiej (...), ale ma na względzie przede wszystkim to, aby ochrzczeni, wprowadzani stopniowo w tajemnicę zbawienia, stawali się z każdym dniem coraz bardziej świadomi otrzymanego daru wiary”¹². Ideał chrześcijańskiego wychowania, prezentowany w DWCH, postuluje kształtowanie w wychowanku takiej postawy, która wyrażałaby się „(...) w prowadzeniu własnego życia wedle nowego człowieka w sprawiedliwości i świętości prawdy (Ef 4,22-24) (...)”¹³. Natomiast «sednem» głównego celu wychowania chrześcijańskiego jest osiągnięcie tej rzeczywistości, w której chrześcijanie „(...) stają się ludźmi doskonałymi na miarę wieku pełności Chrystusowej (por. Ef. 4,13) i przyczyniają się do

⁵ Por. DWCH, 1.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Por. tamże.

¹² Tamże, n. 2.

¹³ Tamże.

wzrostu Ciała Mistycznego”¹⁴. Równocześnie, osiągając ten cel, „(...) świadomi swego powołania niech się przyzwyczajają dawać świadectwo nadziei, która w nich jest (por. 1P 3,15), jako też pomagać w chrześcijańskim kształtowaniu świata (...)”¹⁵. Dokument wyjaśnia w tym miejscu, że dzięki chrześcijańskiemu kształtowaniu świata „(...) wartości naturalne włączone do pełnego rozumienia człowieka odkupionego przez Chrystusa przyczyniają się do dobra całej społeczności”¹⁶.

Z powyższego widać wyraźnie, że Ojcowie Soboru koncentrują się najpierw na samej egzystencji człowieka: jego prawie do wychowania, życiu cielesno-duchowym, nastawionym na rozwój w swej jednostkowości i relacjach z innymi oraz otwartym na rzeczywistość nadprzyrodzoną. Mówią o konieczności uwzględnienia uwarunkowań historyczno-kulturowych środowiska, w jakim żyje i działa konkretny człowiek¹⁷.

Wymienione dane naturalne stanowią podstawę do sformułowania celu wychowania przysługującego każdemu człowiekowi¹⁸. Dopiero później DWCH odnosi się do sytuacji człowieka ochrzczonego¹⁹. Wskazuje jednakże, że cel wychowania chrześcijańskiego mieści w sobie realizację celu wychowania w ogóle²⁰, gdyż w wychowaniu chrześcijańskim ma miejsce udoskonalenie i przemiana naturalnej postawy moralnej i religijnej wychowanka²¹.

Prezentowany przez DWCH ideał wychowania chrześcijańskiego świadczy o czerpaniu przez Ojców Soboru ze źródeł ewangelicznych, gdyż jest w nim zawarta idea wspólnoty (*koinonia*), służby (*diakonia*) i świadectwa (*martyria*), które stanowią syntezę Ewangelii²². Te z kolei, w połączeniu z liturgią są widzialnym znakiem uobecniania Królestwa Bożego na ziemi, co jest szczególną misją Kościoła²³. Chrześcijanin przedstawiany w ideałach wychowawczym DWCH staje się więc, tak jak Kościół, nosicielem tych czterech wielkich znaków – darów: nowego sposobu powszechnej miłości²⁴; no-

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Por. J. Tarnowski, *Gravissimum educationis*, AK 60 (1968) z. 359, s. 403; tenże, Wprowadzenie do Deklaracji o Wychowaniu Chrześcijańskim, w: Sobór Watykański II: Konstytucje, Dekrety, Deklaracje, Poznań 1968, s. 307; por. także M. Majewski, Idee pedagogiczne św. Jana Bosko w świetle soborowej Deklaracji o Wychowaniu Chrześcijańskim, w: W kierunku prawdy, red. B. Bejze, Warszawa 1976, s. 537.

¹⁸ Por. M. Majewski, Idee pedagogiczne św. Jana Bosko..., art. cyt., s. 537.

¹⁹ Por. J. Tarnowski, *Gravissimum educationis*..., art. cyt., s. 403.

²⁰ Por. M. Majewski, Ewolucja odnowy wychowania religijnego, RTK 27(1980) 6, s. 39.

²¹ Por. S. Kunowski, Podstawowe zasady wychowania w Deklaracji, AK 60(1968) z. 359, s. 416.

²² Por. tamże, s. 404.

²³ Por. E. Alberich, *La catechesi della Chiesa*, Torino 1992, s. 22-24.

²⁴ Nowy sposób powszechnej miłości, wyrażony w znaku *diakonia* „(...) powinien odpowiadać głęboko zakorzenionej u ludzi i narodów potrzebie znalezienia alternatywy dla logiki uci-

wej formy braterskiego współżycia²⁵; słowa oraz świadectwa nadziei i zbawienia²⁶; a także „świętowania”, które odpowiada głęboko zakorzenionemu w sercu człowieka pragnieniu „świętowania życia”, przyjęcia i uwewnętrzniania w „znaku” daru zbawienia i tajemnicy odkupionego i przemienionego istnienia²⁷.

2. Wychowawcza funkcja rodziców

Przedstawiony wyżej ideał chrześcijańskiego wychowania, jakkolwiek powinien być realizowany przez wszystkie osoby odpowiedzialne za chrześcijańskie wychowania dziecka, w szczególny sposób ma determinować wychowawcze działania rodziców. Oni bowiem odgrywają pierwszorzędną rolę w budzeniu i rozwijaniu u dziecka życia z wiary. Mówiąc z kolei o wychowawczej funkcji rodziców należy odnieść się przede wszystkim do dwóch kwestii: źródeł, z jakich funkcja ta wypływa, oraz związanych z nią zadań.

2.1. Źródła wychowawczej funkcji rodziców

Chcąc rozpatrywać wychowawczą funkcję rodziców trzeba najpierw zapytać, co stanowi jej źródło. Dokumenty wskazują na dwa takie źródła. Pierwsze wypływa z samego prawa natury, czyli jest wspólne wszystkim ludziom; drugie zaś dotyczy rzeczywistości rodziców ochrzczonych.

---

skania i egoizmu, która zatruwa społeczność ludzką. Wspólnota chrześcijańska jest wezwana do dawania świadectwa nowemu światu miłości i służby, do całkowitego poświęcenia i oddania dla innych, aby uzyskać wiarygodność ewangelicznego przekazu o Bogu, który jest miłością i o Królestwie miłości”. Tamże, s. 23.

²⁵ Postulat nowej formy braterskiego współżycia, zawarty w znaku *koinonia* „(...) odpowiada gorącemu pragnieniu braterstwa, pokoju, wspólnoty, komunikacji między ludźmi żyjącymi w każdym miejscu i czasie. Powinien manifestować nowy sposób współżycia i wspólnego istnienia, możliwość życia jako braci pojedynanych i zjednoczonych, poprzez okazywanie gościnności wszystkim osobom i respektowanie wolności i indywidualności każdej z nich. Wobec społeczności - cywilnej i kościelnej - zdominowanej często przez żądzę sławy i władzy, w świecie rozdartym podziałami, dyskryminacją i egoizmem, chrześcijanie są wezwani do dania świadectwa Królestwu braterstwa i pokoju, ofiarowując miejsce dla wolności, szczerzej miłości i poszanowania praw innych”. Tamże.

²⁶ „Znak słowa oraz świadectwa nadziei i zbawienia odpowiada pojęciu *martyria* i działaniu profetycznemu, (...) które powinno być umieszczone w świecie jako orędzie wyzwalające, klucz interpretacji życia i historii. Wobec poszukiwania sensu i doświadczanego zła, które prowadzi wielu ludzi do fatalizmu i desperacji, chrześcijanie są wezwani do tego, aby być w świecie ludźmi przynoszącymi nadzieję, «przeciwnikami zła, prorokami wartości», poprzez obwieszczanie Jezusa z Nazaretu, który ogłasza miłość Ojca i zapoczątkowuje realizację Królestwa”. Tamże.

²⁷ Por. tamże, s. 24. „Wobec dręczących ograniczeń rozumności, która często tłumi wolność i skazuje na samotność, wspólnota chrześcijańska jest wezwana do stworzenia miejsc, gdzie życie i historia, wyzwolone ze swej matowości, są celebrowane, gloryfikowane, ponownie odkrywane jako projekt i miejsce realizacji Królestwa. W Eucharystii, w sakramentach, w świętach

2.1.1. Macierzyństwo i ojcostwo

Naturalna płaszczyzna wychowawczej funkcji rodziców związana jest przede wszystkim z przekazywaniem życia ludzkiego, czyli z faktem macierzyństwa i ojcostwa²⁸. Tak więc „z samej (...) natury swojej instytucja małżeńska i miłość małżeńska nastawione są na rodzenie i wychowanie potomstwa, co stanowi jej jakby szczytowe uwieńczenie”²⁹. „Dlatego małżonkowie przez wzajemne oddanie się sobie, im tylko właściwe i wyłączne, dążą do takiej wspólnoty osób, aby doskonalić się w niej wzajemnie, współpracować równocześnie z Bogiem w wydawaniu na świat i wychowaniu nowych ludzi”³⁰. Posiadają w tym względzie, wypływające z samej natury, pierwotne i niezbywalne prawa³¹ oraz odpowiadające im obowiązki³².

„Prawo – obowiązek rodziców do wychowania (...) pierwotny i mający pierwszeństwo w stosunku do zadań wychowawczych innych osób, z racji wyjątkowości stosunku miłości łączącej rodziców i dzieci, wyklucza zastępstwo i jest niezbywalny, dlatego nie może być całkowicie przekazany innym ani przez innych zawłaszczony”³³. Zatem „rodzice (...) w najwyższym stopniu są obowiązani do wychowania potomstwa i dlatego muszą być uznani za pierwszych i głównych wychowawców”³⁴. „Bezpośrednimi wychowawcami w stosunku do swoich dzieci pozostają zawsze na pierwszym miejscu rodzice (...). Są wychowawcami, ponieważ są rodzicami”³⁵.

Z powyższego widać, że dokumenty Kościoła nie wyprowadzają wprost katechetycznej funkcji rodziców z macierzyństwa i ojcostwa. Wynika ona pośrednio z tych tekstów, które mówią o wychowaniu. Ale trzeba zaznaczyć, że w zakres integralnego wychowania wchodzi również wychowanie w wierze, gdyż w przeciwnym razie pełny i całkowity rozwój osoby ludzkiej byłby utrudniony³⁶. Człowiek jest organiczną jednością materii i ducha. Świadomość tego powinna stać u podstaw procesów wychowawczych. Tam, gdzie zapomina się o tej jedności, całe wychowanie zostaje spaczne. Moż-

---

i różnych wspomnieniach, którymi jest usiane doświadczenie wiary, wspólnoty chrześcijańskiej powinny dawać świadectwo i celebrować, w radości i dziękczynieniu, wyzwalamąca pełnię nowiny, która została dana w Chrystusie. Wartości Królestwa - pokój, braterstwo, miłość, sprawiedliwość - są w ten sposób obwieszczane i świętowane w konkretnej rzeczywistości celebracji, które je ukazują i tworzą”. Tamże, s. 24.

²⁸ Por. FC, 35; por. także KPK, Kan. 226(2).

²⁹ KDK, 48; por. tamże, n. 50; KKK, 1652.

³⁰ HV, 8.

³¹ Por. KPR, 5; por. także LdR, 16; KKK, 2221.

³² Por. DWCH, 3; por. także KPR, 5; KKK, 2223.

³³ FC, 35.

³⁴ DWCH, 3; por. także KPR, 5.

³⁵ LdR, 16; por. także KKK, 1653; DOK, 259.

³⁶ Por. J. Majka, Wychowanie chrześcijańskie - wychowaniem personalistycznym, w: Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej, red. F. Adamski, Kraków 1984, s. 50-52.

na wtedy zejść w stronę przesadnego spirytualizmu, bądź też kłaść przesadny akcent na czysto materialną stronę osoby ludzkiej³⁷.

2.1.2. Powołanie chrześcijańskie

Przynależna rodzicom funkcja chrześcijańskiego wychowania dziecka, utożsamiana z ich katechetycznym działaniem, uwydatnia się jeszcze bardziej w przypadku rodziców ochrzczonych i jest włączona w chrześcijańskie powołanie. Stąd też należy najpierw zatrzymać się nad prawami i obowiązkami w zakresie katechetycznej funkcji przynależnej osobie z racji przyjętego sakramentu chrztu i bierzmowania. Następnie trzeba podjąć kwestię podstaw katechetycznej funkcji rodziców wypływających z przyjętego sakramentu małżeństwa.

2.1.2.1. Chrzest i bierzmowanie

„Wierni, przez chrzest wcieleni do Kościoła, dzięki otrzymanemu znamieniu przeznaczeni są do uczestnictwa w kulcie religii chrześcijańskiej i odrodzeni jako synowie Boży, zobowiązani są wyznawać przed ludźmi wiarę, którą otrzymali od Boga za pośrednictwem Kościoła”³⁸. Na mocy wspólnej godności chrztu świecki jest odpowiedzialny, wraz z kapłanami, z zakonnikami i zakonnice, za misję Kościoła”³⁹. Ale „jest rzeczą konieczną, aby każdy katolik świecki miał zawsze żywą świadomość tego, że jest członkiem Kościoła, czyli osobą, której dla dobra wszystkich powierzone zostało oryginalne, niezastąpione i ściśle osobiste zadanie”⁴⁰. Polega ono, między innymi, na wychowaniu w wierze dzieci i młodzieży⁴¹, ponieważ „nowym pokoleniom świeccy winni ofiarować swój cenny i konieczny wkład w formie dzieła systematycznej katechezy”⁴².

Wpływająca z przyjętego chrztu świętego odpowiedzialność wiernych za katechezę zostaje powiększona w sakramencie bierzmowania. Tutaj bowiem ochrzczeni „(...) jeszcze ściślej wiążą się z Kościołem, otrzymują szczególną moc Ducha Świętego i w ten sposób jeszcze mocniej zobowiązani są, jako prawdziwi świadkowie Chrystusowi, do szerzenia wiary słowem i uczynkiem oraz bronienia jej”⁴³. Tę prawdę należy bardzo wyraźnie

³⁷ Por. J. Rozwadowski, *Integralny związek czynnika nadprzyrodzonego i naturalnego w wychowaniu chrześcijańskim*, w: *Wychowanie w rodzinie...*, dz. cyt., s. 59-60.

³⁸ KK, 11; por. także KKK, 1270.

³⁹ ChL, 15; por. także KKK, 1213, 1268.

⁴⁰ ChL, 28.

⁴¹ EN s. 70; por. także DOK, 220.

⁴² ChL, 34.

⁴³ KK, 11; por. także KKK, 1285, 1309.

podkreślić w katechezie przygotowującej do sakramentu bierzmowania, budząc równocześnie zmysł apostołskiej odpowiedzialności życia chrześcijańskiego⁴⁴.

2.1.2.2. Sakrament małżeństwa

„Osobny sakrament konsekruje małżonków chrześcijańskich do godności i obowiązków ich stanu”⁴⁵. Jak „niegdyś Bóg wyszedł naprzeciw swemu ludowi z przymierzem miłości i wierności, tak teraz Zbawca ludzi i Oblubieniec Kościoła wychodzi naprzeciw chrześcijańskich małżonków przez sakrament małżeństwa”⁴⁶. Dlatego też rodzice chrześcijańscy znajdują tutaj nową i specjalną pomoc w wychowaniu dzieci⁴⁷, zwłaszcza wychowaniu religijnym⁴⁸, które powinno opierać się na nauce Kościoła⁴⁹. „Poprzez sakrament małżeństwa zadanie wychowawcze rodziców nabiera godności i charakteru powołania, stając się prawdziwą i w ścisłym sensie posługą Kościoła w dziele budowania jego członków”⁵⁰.

„Małżonkowie chrześcijańscy na mocy sakramentu małżeństwa, przez który wyrażają tajemnicę jedności i płodnej miłości pomiędzy Chrystusem i Kościołem oraz w niej uczestniczą, wspomagają się wzajemnie we wspólnym małżeńskim oraz rodzeniu i wychowaniu potomstwa dla zdobycia świętości (...)”⁵¹. W ten sposób „(...) we właściwym sobie stanie i porządku życia mają własny dar wśród Ludu Bożego”⁵². Wobec potomstwa okazuje się on w tym, że „chrześcijańscy małżonkowie są (...) dla swych dzieci pierwszymi głosicielami wiary i wychowawcami”⁵³, „(...) pierwszymi i niezastąpionymi katechetami”⁵⁴. Poprzez słowo i przykład „(...) przysposabiają je do życia chrześcijańskiego i apostołskiego, roztropnie służą im pomocą w wyborze drogi życiowej, a odkryte powołanie do służby Bożej pielęgnują z wielką troskliwością”⁵⁵. Zatem do małżonków chrześcijańskich „(...) należy stworzyć taką atmosferę rodzinną, przepojoną miłością i szacunkiem do Boga i ludzi, aby sprzyjała osobistemu i społecznemu wychowaniu dzieci”⁵⁶.

⁴⁴ Por. KKK, 1309.

⁴⁵ KDK, 48; por. także FC, 38; HV, 25; KKK, 1660.

⁴⁶ KDK, 48; por. także KKK, 1642.

⁴⁷ Por. KDK, 48; por. także HV, 25; DOK, 227.

⁴⁸ Por. KDK, 48.

⁴⁹ Por. tamże, n. 50; por. także KPK, Kan. 226.

⁵⁰ FC, 38.

⁵¹ KK, 11; por. także KDK, 50; KKK, 1602, 2367.

⁵² KK, 11; por. także KDK, 52; PdV, 41; KKK, 1641.

⁵³ DA, 11; por. także KDK, 48; KKK, 1656; DOK, 255.

⁵⁴ ChL, 34; por. także DOK, 221, 226.

⁵⁵ DA, 11.

⁵⁶ DWCH, 3.

Chrześcijańskie wychowanie potomstwa, nałożone na rodziców w sakramencie małżeństwa, nie ogranicza się do środowiska domu i rodziny. Małżonkowie chrześcijańscy będący rodzicami powinni ponadto zatroszczyć się o wybór dobrych nauczycieli i właściwej szkoły dla swych dzieci, najlepiej katolickiej, oraz włączyć się czynnie w funkcjonowanie tej instytucji poprzez doskonalenie programów nauczania i metod wychowania, zwłaszcza moralnego. Na rodzicach bowiem ciąży odpowiedzialność zabezpieczenia dzieciom formacji prawdziwie chrześcijańskiej, połączonej harmonijnie z formacją świecką⁵⁷.

2.2. Zadania rodziców jako chrześcijańskich wychowawców

Niektóre z dokumentów Kościoła Powszechnego traktują o zadaniach rodziców w chrześcijańskim wychowaniu dziecka, wyszczególniając następujące: wprowadzenie w poznanie prawd wiary i kształtowanie prawdziwego obrazu Boga; wprowadzenie w życie modlitwy i rzeczywistość sakramentalną; wychowanie moralne; wychowanie do miłości drugiego człowieka oraz wprowadzenie w życie wspólnoty ludzkiej i kościelnej; odkrywanie życiowego i chrześcijańskiego powołania.

2.2.1. Wprowadzenie w poznanie prawd wiary i kształtowanie prawdziwego obrazu Boga

Chcąc przyjąć jakąś prawdę i w nią uwierzyć, trzeba ją najpierw poznać. Dotyczy to również wiary w Boga, o czym poucza św. Paweł Apostoł. Dotykając kwestii odrzucenia przez Żydów „usprawiedliwienia z wiary” stawia następujące pytania: „Jakże mieli uwierzyć w Tego, którego nie słyszeli? Jakże mieli usłyszeć, gdy im nikt nie głosił?” (Rz 10,14). Następnie dodaje: „Przeto wiara rodzi się z tego co się słyszy, tym zaś, co się słyszy, jest słowo Chrystusa” (Rz 10,15).

W oparciu o prawdy zawarte w Piśmie Świętym oraz w nauce głoszonej przez Kościół winien być kształtowany obraz Boga⁵⁸. Obraz ten, wytworzony w dzieciństwie, jest bardzo trwały i rzutuje na dalsze życie⁵⁹, „gdyż pierwsze doświadczenie chrześcijańskie często zostawia decydujący ślad, który trwa przez całe życie”⁶⁰. Dlatego „małżonkom i rodzicom chrześcijańskim przystoi, aby własną idącą drogą (...) przyjmowanemu z miłości od Boga potomstwu wpajali chrześcijańskie nauki i ewangeliczne cnoty”⁶¹. Mają zatem

⁵⁷ Por. tamże, n. 6-8; por. także KPR, 5; LdR, 16; KKK, 2229.

⁵⁸ Por. K. Jakóbk, *Wychowanie małego dziecka do modlitwy*, w: *Jezus Chrystus z nami*, t. 2, red. W. Kubik, Warszawa 1984, s. 133-135.

⁵⁹ Por. M. Braun-Gałkowska, *Psychologia domowa*, Olsztyn 1987, s. 100.

⁶⁰ DOK, 226.

⁶¹ KK, 41; por. także KKK, 2225.

dzielić się z dziećmi Ewangelią⁶², wprowadzać je w tajemnice wiary⁶³, uczyć zgodnie z wiarą na chrzcie otrzymaną i możliwie jak najwcześniej poznania Boga⁶⁴, Jego miłości do każdego człowieka⁶⁵, gdyż do rodziców należy okazywanie dzieciom pomocy w odkrywaniu prawdy, także religijnej⁶⁶. W tym względzie, niezwykle pożyteczna jest formacja, która się dokonuje w samym środowisku domowego ogniska, kiedy przy okazji wydarzeń i uroczystości rodzinnych wyjaśnia się ich chrześcijański czy religijny sens⁶⁷. „Ma to często decydujący i trwały wpływ na dusze chłopców i dziewcząt, gdy tego rodzaju prawdy, dotyczące najważniejszych problemów wiary i życia chrześcijańskiego, są tak na nowo omawiane w atmosferze rodzinnej, przepojojonej miłością i szacunkiem”⁶⁸. Poprzez tkliwość i szacunek macierzyński i ojcowski tworzy się w dziecku obraz Boga, który jest blisko człowieka⁶⁹.

Wprowadzanie dziecka w poznanie Boga poprzez przekazywanie prawd wiary powinno dokonywać się w sposób prosty i dostosowany do jego możliwości percepcyjnych. W świetle poznawanych prawd dziecko ma odkrywać Boga potężnego, a zarazem dobrego i kochającego. Obraz Boga powinien wzbudzać u dziecka nie tyle lęk przed Nim, ale miłość i zaufanie do Niego. Od jakości tego obrazu zależy nawiązanie przez dziecko osobowej relacji z Bogiem, która z kolei będzie urzeczywistniona między innymi w modlitwie dziecka i przyjmowaniu sakramentów⁷⁰.

2.2.2. Wprowadzenie w życie modlitwy i sakramentów

„Na mocy swojej godności i misji kapłańskiej właściwej wszystkim ochrzczonym rodzice chrześcijańscy mają szczególne zadanie wychowania dzieci do modlitwy, wprowadzenie ich w stopniowe odkrywanie Bożego misterium i nauczania osobistej z Nim rozmowy (...)”⁷¹. W tym względzie, jak również w inicjacji liturgicznej, ważną rolę odgrywa przykład rodziców, ich świadectwo. Modlitwa rodzinna może zaś przybrać różne formy. Może to być modlitwa poranna, wieczorna, przed i po posiłku, praktyki pobożności ludowej, a szczególnie odmawianie różańca⁷². Przez modlitwę dziecko uczy

⁶² Por. EN, 71; zob. także FC, 52.

⁶³ Por. KKK, 2225.

⁶⁴ Por. DWCH, 3.

⁶⁵ Por. DA, 30.

⁶⁶ Por. EN, 78.

⁶⁷ Por. DOK, 226.

⁶⁸ Por. CatT, 68.

⁶⁹ Por. DOK, 226.

⁷⁰ Por. Poręba, Rodzina chrześcijańska „małym Kościołem”, w: Wychowanie w rodzinie..., dz. cyt., s. 189.

⁷¹ FC, 60; por. także KKK, 1657, 2226; 2685.

⁷² Por. FC, 61.

się „(...) wzywać Boga, który nas miłuje i strzeże; Jezusa Syna Bożego i naszego Brata, który nas prowadzi do Ojca; Ducha Świętego, który zamieszkuje w naszych sercach. Uczy się również kierować ufne prośby do Maryi, Matki Jezusa i naszej”⁷³. Wychowanie do modlitwy, które dokonuje się w kręgu rodzinnym, jest drogą do osiągnięcia przez dziecko szlachetności, zbawienia i świętości⁷⁴.

2.2.3. Wychowanie moralne

Wychowanie moralne jest obecne w każdym systemie wychowania, gdyż, realizując w rozwoju jednostki przyjętą i zawartą w naczelnym celu wychowania hierarchię wartości, pełni ono funkcję scalającą pozostałe płaszczyzny wychowania⁷⁵. Odgrywa ono znaczącą rolę także w wychowaniu chrześcijańskim, w którym naturalne podstawy wychowania moralnego zostają udoskonalone przez dokonującą się w duchu Ewangelii formację sumienia, uwrażliwienie na dobro własne i społeczne, doczesne i nadprzyrodzone⁷⁶.

Wychowanie moralne potomstwa jest kolejnym zadaniem rodziców⁷⁷. Do nich należy „(...) troskliwie czuwać, by widowiska, publikacje i inne rzeczy tego rodzaju, które uwłaczałyby wierze i dobrym obyczajom, nie miały dostępu do ich domu i by ich dzieci nie spotkały się z tym gdzie indziej”⁷⁸. Rodzice udzielając wychowania moralnego mają uwzględniać osiągnięcia psychologii, dydaktyki i pedagogiki⁷⁹.

Z wychowaniem moralnym związane jest nierozłącznie wychowanie seksualne, którego należy udzielać roztropnie, uwzględniając poziom rozwoju osobowego dziecka⁸⁰. Należy uczyć je szacunku do czystości⁸¹. Przez takie wychowanie człowieka uzyskuje się postępującą humanizację jego po-

⁷³ DCG, 78.

⁷⁴ Por. KDK, 48.

⁷⁵ „Istotnie wychowanie moralne odgrywa rolę jakby duszy ożywiającej, organizującej i podporządkowującej wszelki rozwój czy to organizmu, psychiki, osoby społecznej, twórcy kulturalnego i istoty duchowej w jednolitą całość ideału nowego człowieka”. S. Kunowski, *Wychowanie moralne jako istotny element wychowania chrześcijańskiego*, w: *Wychowanie w rodzinie...*, dz. cyt., s. 94.

⁷⁶ „Chrześcijańskie wychowanie moralne ostatecznie potrzebne jest po to, by przemienić przez współdziałanie z łaską, by uszlachetnić przez działanie prawdy i ducha Chrystusowego, by wreszcie udoskonalić moralność naturalną wychowanka, stale formowaną od dzieciństwa przez rozwój moralny człowieka”. Tamże, s. 97.

⁷⁷ Por. KKK, 1653, 2221

⁷⁸ DSP, 10.

⁷⁹ Por. DWCH, 1.

⁸⁰ Por. DWCH, 1; por. także FC, 37.

⁸¹ Por. Por. KDK, 49; por. także, FC, 37.

⁸² Por. J. Massalska, *Cnota czystości w „Familiaris consortio”*, AK 76 (1984), z. 449, s. 63.

pędu to znaczy coraz głębsze podporządkowanie popędu kierownictwu życzliwej miłości⁸².

2.2.4. Wychowanie do odpowiedzialności za dobro wspólne

W świetle dokumentów Kościoła wychowanie do odpowiedzialności za dobro wspólne wymaga realizacji następujących zadań: wychowania do miłości drugiego człowieka oraz wprowadzenia w życie wspólnoty ludzkiej i kościelnej. Wymienione zadania, jakkolwiek są ze sobą związane bardzo ściśle, tutaj zostaną omówione oddzielnie.

2.2.4.1. Wychowanie do miłości drugiego człowieka

Źródłem twórczości skierowanej do przysparzania wielorakich dóbr drugiej osobie i ogółowi społeczeństwa jest miłość, przy czym musi to być miłość dojrzała, czyli skoncentrowana głównie na drugim człowieku, nastawiona alterocentrycznie. Aby miłość przybrała w człowieku właśnie taki wyraz, trzeba kształtować w nim pewne uzdolnienia już od dzieciństwa. Toteż miejscem wyjątkowo predysponowanym w wychowaniu dziecka do miłości jest rodzina, w której dziecko doświadcza pierwszych relacji międzyludzkich⁸³, a głównymi wychowawcami w tym względzie pozostają rodzice⁸⁴. Wychowanie do miłości drugiego człowieka jest szczególnie ważne współcześnie, kiedy w społeczeństwie dostrzega się coraz wyraźniej przejawy egoizmu⁸⁵. W związku z tym „obowiązkiem rodziców jest (...) stopniowo uczyć je, zwłaszcza przykładem, troski o potrzeby bliźniego, tak materialne, jak i duchowe”⁸⁶. Chodzi o wykształcenie w dziecku „(...) postawy szczerzej troski i bezinteresownej służby wobec drugich, zwłaszcza najbiedniejszych i potrzebujących”⁸⁷, troski, która wyraża się między innymi w gościnności⁸⁸. W tym względzie wielką rolę odgrywa przykład miłości ojcowskiej i macierzyńskiej, która wyraża się w czułości, stałości, dobroci, usługowości, bezinteresowności i gotowości do poświęcenia⁸⁹. Dzięki takiej postawie rodziców dzieci uczą się nie tylko otwartości wobec innych, ale odkrywają sens ludzkiego życia⁹⁰ i żywej wiary⁹¹.

⁸³ Por. G. Malcher, Wychowanie do miłości - rodzina szkołą miłości, w: Wychowanie w rodzinie..., dz. cyt., s. 306-308.

⁸⁴ DWCH, 3.

⁸⁵ Por. FC, 37.

⁸⁶ DA, 30; por. tamże, 11.

⁸⁷ FC, 37.

⁸⁸ Por. tamże, n. 44.

⁸⁹ Por. tamże, n. 36, 43.

⁹⁰ Por. ChL, 62.

⁹¹ Por. KKK, 2225.

2.2.4.2. Wprowadzenie w życie wspólnoty ludzkiej i kościelnej

W zakres wychowawczych zadań rodziców wchodzi także stworzenie takiej atmosfery w domu rodzinnym, jaka sprzyjałaby społecznemu rozwojowi dziecka⁹². Matka i ojciec powinni jak najwcześniej wprowadzać dzieci w społeczność zarówno ludzką, jak i społeczność Kościoła⁹³, ucząc solidarności i odpowiedzialności wspólnotowej⁹⁴. Mają to czynić przede wszystkim dając przykład własnego życia⁹⁵. Ich właściwe, to znaczy przepełnione ofiarną miłością, odnoszenie się do dzieci i wobec siebie nawzajem, niezależnie od zaistniałej sytuacji i tego, że dokonuje się w domu, posiada wielką wartość pedagogiczną w wychowaniu potomstwa do życia w każdej społeczności⁹⁶.

Jednym z elementów wychowania dzieci do życia we wspólnocie ludzkiej i kościelnej jest budowanie komunii w rodzinie. Z kolei „podstawowym czynnikiem w budowaniu komunii jest wymiana wychowawcza między rodzicami i dziećmi, (...) w której każdy daje i otrzymuje”⁹⁷.

W kierowanym przez rodziców codziennym życiu rodziny dzieci po raz pierwszy doświadczają Kościoła⁹⁸. To pierwsze doświadczenie jest czymś bardzo istotnym, gdyż dzieci, w miarę wzrastania, powinny je przedłużać oraz pogłębiać i tak włączać się aktywnie w życie wspólnoty kościelnej. Na przykład „w miejscową społeczność parafialną należy je włączać tak, by w niej uświadomiły sobie, że są żywymi i aktywnymi członkami Ludu Bożego”⁹⁹. Jednakże warunkiem prawidłowego rozwoju w dzieciach „zmysłu Kościoła” jest, wyrażona w praktyce codziennego życia rodziny, świadomość rodziców co do faktu, że ich Kościół domowy partycypuje w misji Kościoła Powszechnego¹⁰⁰.

2.2.5. Odkrywanie życiowego i chrześcijańskiego powołania

Każdy człowiek jest obdarzony przez Boga szczególnym powołaniem, które rozwija się i umacnia wraz z jego cielesno-duchowym rozwojem¹⁰¹. Musi jednak właściwie odczytać to Boże powołanie. Znaczącą rolę mogą tu odegrać rodzice, którzy troszcząc się o należyte wychowanie swych dzieci

⁹² Por. tamże, 1657.

⁹³ Por. DWCH, 3; por. także DA, 30.

⁹⁴ Por. KKK, 2224.

⁹⁵ Por. DA, 30.

⁹⁶ Por. FC, 37.

⁹⁷ Tamże, n. 21.

⁹⁸ Por. KKK, 2225.

⁹⁹ DA, 30.

¹⁰⁰ Por. ChL, 62.

¹⁰¹ Por. KKK, 2232.

¹⁰² KK, 11; por. także KKK, 1656, 2230.

powinni „(...) pielęgnować właściwe każdemu z nich powołanie (...)”¹⁰², czyli służyć im pomocą w wyborze zarówno drogi życiowej¹⁰³, którą realizowałyby w sposób odpowiedzialny¹⁰⁴, z poświęceniem¹⁰⁵ oraz całkowicie¹⁰⁶, jak i zawodowej¹⁰⁷.

Mówiąc o powołaniu dokumenty Kościoła traktują głównie o wyborze drogi życia małżeńskiego, kapłańskiego, zakonnego, misyjnego i dziewictwa. W wychowaniu do małżeństwa rola rodziców sprowadza się przede wszystkim do udzielania roztropnych porad¹⁰⁸, by dzieci „(...) po dojrzeniu do wieku dojrzałego (...) mogły założyć własną rodzinę w pomyślnych dla siebie warunkach moralnych, społecznych i gospodarczych”¹⁰⁹. Co do wyboru partnera wyklucza się tutaj jakikolwiek przymus ze strony rodziców¹¹⁰.

Szczególną uwagę powinni zwracać rodzice na pielęgnowanie w dziecku powołania do stanu duchownego¹¹¹. Powinni dążyć do tego, aby całe ognisko domowe, poprzez życie wiarą i miłością, stało się niejako pierwszym seminarium¹¹². Mają respektować decyzję swego syna co do bycia kapłanem oraz wspierać, tak duchowo jak i materialnie, cały proces jego formacji kapłańskiej. W tym względzie szczególnie ważna jest modlitwa rodziców, dobry przykład cnót rodzinnych oraz przyjęcie postawy pełnego szacunku¹¹³.

Do rodziców należy również troska o pielęgnowanie w sercach dzieci powołania zakonnego¹¹⁴. Poza tym rodzice chrześcijańscy mają obowiązek rozpoznania u dziecka powołania do dziewictwa, które jest najwyższą formą daru z siebie¹¹⁵, „(...) rozwinięciem łaski chrztu, wymownym znakiem pierwszeństwa więzi z Chrystusem, żarliwego oczekiwania na Jego powrót (...)”¹¹⁶. Do nich też należy budzenie wśród synów i córek powołań misyjnych¹¹⁷, którymi mogą być obdarowani zarówno kapłani, zakonnicy, jak też świeccy.

¹⁰² Por. DA, 11.

¹⁰³ Por. KDK, 52.

¹⁰⁴ Por. RH, 21.

¹⁰⁵ Por. FC, 37.

¹⁰⁶ Por. KKK, 2230.

¹⁰⁷ Por. KDK, 52; KKK, 2230.

¹⁰⁸ KDK, 52; por. także LdR, 16.

¹⁰⁹ Por. KDK, 52.

¹¹⁰ Por. KK, 11; por. także DK, 11; DA, 11; KDK, 52; PdV, 41. 79; KKK, 1656, 2233.

¹¹¹ Por. DFK, 2.

¹¹² Por. PdV, 68, 79.

¹¹³ Por. DZ, 24; por. także KKK, 2233.

¹¹⁴ FC, 37; por. także KKK, 2233.

¹¹⁵ Tamże, n. 1619.

¹¹⁶ Por. FC, 54; por. także ChL, 35.

Kończąc powyższe rozważania trzeba zaznaczyć, że nie wyczerpują one w pełni podjętej w artykule kwestii. Z racji źródeł, na jakich zostały oparte, posiadają jednak swą wartość, tym bardziej, że przedstawiają w miarę całościowe spojrzenie na sprawę chrześcijańskiego wychowania dziecka odnosząc ją do wychowawczej funkcji rodziców. Przypomnienie nauki Kościoła w omawianym temacie ukazuje zasadniczy cel chrześcijańskiego wychowania dziecka. Rodziców uwrażliwia na ich wychowawcze prawa i obowiązki w zakresie realizacji wspomnianego ideału chrześcijańskiego. Wszystkim zaś wychowawcom wskazuje na pierwszorzędną, niezbywalną i niezastąpioną rolę rodziców w chrześcijańskim wychowaniu dziecka.

**Fr Stanisław Dziekoński – Christian education of a child
as the basic function of a family**

The article deals with the teaching of the Church from Vatican Council II until today. Education in the faith, enabling the full development of a human being, comes within the definition of integral education. The Christian upbringing and education of a child has reference to the educational function of the parents, whose first-rate role in this respect is inalienable and irreplaceable.